

Mottagare: Socialdepartementet

Kulturrådets yttrande över promemorian *Ett fritidskort för barn och unga – en aktiv och meningsfull fritid i gemenskap med andra*

Ds 2024:16

(dnr S2024/01352)

2024-10-15

KUR 2024/6169

Kulturrådet

Box 27215, 102 53 Stockholm

kulturradet@kulturradet.se

Sammanfattning

Statens kulturråd (Kulturrådet) är en central förvaltningsmyndighet inom kulturområdet. Myndighetens arbete tar sin utgångspunkt i de nationella kulturpolitiska målen och verkar för kulturens utveckling och tillgänglighet genom att fördela och följa upp statliga bidrag samt andra främjande åtgärder.

Kulturrådet ser positivt på att staten avsätter särskilda medel för att skapa jämlika förutsättningar för en meningsfull fritid för barn och unga. Särskilt viktigt är att sådana satsningar stärker förutsättningar för barn och unga som idag inte deltar i organiserade fritidsaktiviteter. Därför är utgångspunkten om att barn och unga i socioekonomiskt utsatta hushåll och barn och unga med funktionsnedsättning eller andra behov av särskilt stöd ska uppmärksammas så fritidskortet kommer dem till godo i lika stor utsträckning som för andra central.

En grundtanke med utformningen av fritidskortet är att barn och unga själva ska kunna välja vad de vill göra på sin fritid. Modellen för fritidskort innefattar en del begränsningar som påverkar deras möjligheter att nyttja kortet. Så som lokalt utbud där barnet eller den unge bor och deras olika behov av stöd, men också vårdnadshavares kunskap om kortet, administrativa förmåga, ekonomiska förutsättningar och intressen.

Utformningen av fritidskortet ställer nya krav för den statliga administrationen, vilket syns i beräkningarna av de administrativa kostnaderna. Kostnader behöver ställas i relation till de ändamål som anges för satsningen. Kulturrådet bedömer att en satsning utformad på annat sätt kan genomföras med lägre administrativa kostnader och öka möjligheterna för barn och unga att delta i fritidsaktiviteter. Detta gäller särskilt för barn och unga som idag inte deltar i fritidsaktiviteter.

Kulturrådet har gjort en analys utifrån ett barnrättsperspektiv och bedömer att fritidskortets utformning i delar inte bygger på barnets bästa. Om fritidskortet ska bidra till att alla barn och unga i högre grad får tillgång till fritid, idrott och kultur, i enlighet med barnkonventionens artikel 31, kommer en rad kompletterande åtgärder att krävas.

Begränsning av utförare är en brist

Kulturrådet bedömer att utförrregistret behöver utvidgas för att stärka barns och ungas möjligheter att använda fritidskortet till olika typer av aktiviteter inom kulturområdet. I det förslag som finns över utförare ser vi flera utmaningar, bland annat kopplat till vilket utbud som erbjuds och vilka skillnader som kommer finnas i olika delar av landet. Om utförrregistret utökas kommer kortet kunna användas till fler aktiviteter på flera platser, vilket vi bedömer kommer öka nyttjandegraden av kortet.

I promemorians förslag över godkända utförare inom kulturområdet finns i stort sett bara den kommunala kulturskoleverksamheten med. Kulturrådets bedömning är att fler utförare kan ingå i utförrregistret från start, till exempel studieförbund, medlemsföreningar i centrala amatörkulturorganisationer och medlemmar i riksförbunden Folkets Hus och Parker, Våra gårdar och Bygdegårdarna riksförbund.

Det framgår att en uppföljning bör göras efter det att kortet har lanserats, för att se om fler offentliga aktörer inom kulturområdet kan ingå i utförrregistret. En sådan uppföljning är viktig, men den bör inte avgränsas till offentliga verksamheter.

Fritidskortet riskerar att i huvudsak nyttjas av barn och unga som redan är aktiva

Kulturrådets bedömning är att det krävs riktade insatser från utförares sida för att nå barn och unga som idag står långt från en organiserad fritidsaktivitet. Sådana insatser utformas bäst i samverkan med målgrupper och verksamhet som står nära målgrupperna. Riktade insatser är kostnadskrävande men i många fall en grundläggande förutsättning för att sänka trösklar till att delta i aktiviteter. Det kan till exempel handla om kostnadsfria prova-på-aktiviteter eller avgränsade aktiviteter som läger eller helgaktiviteter. Det kan också handla om att utförare behöver individanpassa aktiviteter i ökad grad eller uppsökande insatser för att bygga tillit och kommunikationsvägar med vårdnadshavare. Fritidskortets utformning främjar inte denna typ av arbetssätt. Därför är kompletterande insatser, finansierade på andra sätt, en förutsättning för att kortet ska nå ut.

Utformningen av kortet riskerar att konkurrera ut annan verksamhet som når barn och unga

Då den statliga subventionen utesluter ersättning till utförare av avgiftsfria aktiviteter kan fritidskortet påverka utbudet av avgiftsfria aktiviteter. Det kan leda

till negativa konsekvenser för barn och unga som idag deltar i flera avgiftsfria aktiviteter, men också för barn och unga som inte ingår i den åldersgrupp som kortet riktas till. Subventioner av avgiftsbelagd verksamhet för godkända utförare kan också påverka och försvåra för verksamheter som inte får registrera sig som utförare i fritidskortssystemet.

Kulturrådets synpunkter på förslagen i promemorian

1.1 Förslag till lag om fritidskort

Enskild undervisning är vanligt förekommande på landets kulturskolor, framför allt inom musik. Kulturrådet anser att lagen gör det möjligt att använda fritidskortet för enskild undervisning inom kulturskolan. Individuell undervisning, till exempel i instrument, är i många fall en förutsättning för att möjliggöra deltagande i kollektiva aktiviteter så som orkesterverksamhet.

Det är viktigt att den myndighet som tolkar reglerna inte begränsar denna möjlighet, med hänvisning till lagens syfte. Syftet är att främja barns möjlighet att delta i fritidsaktiviteter som ger en aktiv och meningsfull fritid i gemenskap med andra.

1.5 Förslag till förordning om fritidskort

Kulturrådet anser att:

- Ersättning genom fritidskortet bör kunna lämnas för andra aktiviteter än de som tillhandahålls minst tio gånger under en sammanhängande period om sex månader (se avsnitt 3.4).
- Fritidskortet bör kunna användas för hyra av utrustning och hjälpmedel som möjliggör barns och ungas deltagande i godkända utförares fritidsaktiviteter, även om de är avgiftsfria (se avsnitt 3.4).
- Att särskilja belopp utifrån målgruppens olika behov är en relevant utgångspunkt, men att endast inrikta sig på vårdnadshavare som beviljats bostadsbidrag missar grupper av barn och unga med särskilda behov (se avsnitt 3.5).

1.6 Förslag till förordning om register över vissa utförare av fritidsaktiviteter för barn

Kulturrådet avstyrker att krav ska ställas på att utförare ska tillhandahålla ledarledda fritidsaktiviteter minst tio gånger under en sammanhängande period om sex månader (9 §) (se avsnitt 3.4).

Kulturrådet avstyrker den avgränsning som föreslås för vilka som kan bli godkända utförare (7 §). Avgränsningen av utförare bygger på strukturer av verksamheter som idag uppbär annat statligt bidrag och då redan genomgått en viss kontroll av dessa verksamheter, något som är tänkt att kunna minska kostnaderna för administrationen av utförrregistret. Denna utgångspunkt försvagar kortets potential eftersom många verksamheter som riktar sig till barn och unga bedrivs utan statliga bidrag.

Mot bakgrund av hur befintliga statliga stöd är utformade så skiljer sig strukturer av utförare åt mellan områden. Inom idrottsområdet och friluftsområdet är dessa främst aktörer inom civilsamhället. Inom kulturområdet är utförare i huvudsak kommuner (kulturskolor). Att kulturskolor kan bli utförare är en viktig del i att bredda utbudet, men även andra utförare inom kulturområdet bör finnas med.

Kulturrådet anser att det även inom gällande gränsdragning finns strukturer av aktörer som bör kunna ingå i utförrregistret när kortet lanseras. Några exempel på sådana aktörer är studieförbundsverksamhet, medlemmar i lokalhållande riksförbund och medlemmar i nationella amatörkulturförbund.

Studieförbunden har idag en bredd av verksamheter som barn och unga kan delta i och genom Folkbildningsrådets fördelning av statsbidrag finns också ett system för kontroll av utförarna av denna verksamhet. Kulturrådet fördelar bidrag till centrala amatörkulturorganisationer. Även om Kulturrådets bidrag i huvudsak riktar sig till de nationella förbundens verksamhet så bör kontrollen och uppföljningen av statsbidragen vara fullgoda för att deras medlemsföreningar kan ingå i ett utförrregister. Likaså bedömer Kulturrådet att föreningar som arrangerar barn och ungdomsverksamhet och som är medlemmar i de lokalhållande riksorganisationerna; bygdegårdarnas riksförbund, Folkets Hus och Parker och Våra gårdar bör kunna ingå. Kulturrådet fördelar bidrag till riksorganisationerna, som i sin tur utformar samordnade stödinsatser för att stärka deras medlemmars kulturverksamhet.

Avgränsningen av utförare begränsar valmöjligheter för barn och unga som vill delta i fritidsaktiviteter inom kulturområdet. Kulturrådet bedömer att förslaget också kan komma att förstärka de skillnader som redan finns beroende på bostadsort, alltså vilket utbud som erbjuds subventionerat i glesbygd kontra tätort. Avgränsningen av utförare kan också påverka jämställdheten, att pojkar i högre grad än flickor kommer nyttja kortet, då en stor del av de aktiviteter som fritidskortet kan användas för är gruppaktiviteter inom idrottssektorn och riktas till föreningar med lokalt aktivitetsstöd (LOK). I uppföljningen av LOK-stödet konstateras att "Även om stödet är könsneutralt konstruerat gynnar det i praktiken pojkars idrottande, eftersom stödet premierar verksamheter med stora

träningsgrupper med många deltagartillfällen. En stor andel pojkar väljer stora lagidrotter, medan flickor i högre grad är aktiva i individuella idrotter”¹

3.1 Det ska införas ett statligt stöd för barns fritidsaktiviteter

Kulturrådet anser att det är viktigt att inrikta statliga stöd för barns och ungas fritidsaktiviteter. Kulturrådet bedömer sammantaget att en annan utformning av satsning, som i stället riktar sig direkt till utförare, skulle kunna medföra en ökad potential att nå barn och unga som i lägre grad deltar i fritidsaktiviteter. En sådan utformning skulle också kunna genomföras med lägre kostnader för statens administration. En större andel av avsatta medel skulle alltså kunna gå till den lokala verksamheten.

För att fritidskortet, enligt vald modell, ska leda till att fler barn och unga ska delta i en meningsfull fritidssysselsättning kvarstår utmaningar i kortets utformning, som vi redogör för i andra avsnitt. Men om det ska finnas samma förutsättningar för alla inom målgruppen att nyttja kortet behövs även andra typer av insatser. Utförare behöver få stärkta förutsättningar att fördjupa eller utveckla arbetssätt för att nå ut till barn och unga som står långt ifrån fritidsaktiviteter. Utförare som bedriver fritidsaktiviteter till vilka det finns långa köer behöver stärka sin grundfinansiering om antalet platser ska kunna utökas.

Speciellt för målgruppen barn och unga med funktionsnedsättning vet vi att det på majoriteten av landets kulturskolor kommer behöva genomföras särskilda, resurssatta insatser om målgruppen ska kunna ta del av verksamheten i lika stor utsträckning som andra målgrupper. Insatser kommer även behöva genomföras av andra aktörer än kulturskolorna för att till exempel möjliggöra tillgängliga transporter till och från kulturskolan och tillgängliggöra lokalerna.

En viss förstärkning har under 2024 riktats till de utförare som pekats ut, i form av statliga bidrag för förberedande och kapacitetshöjande insatser inför kortets lansering. Kulturskolorna har idag också en tillfälligt kompletterande struktur av stödinsatser som kan komma att samverka och bidra till att kortets nyttjas av fler. Det handlar om ett utvecklingsbidrag till kommuner som bedriver kulturskoleverksamhet (som är tidsbegränsat till 2026) och vissa kompetenshöjande insatser som genomförs inom Kulturskoleklivet.

Kulturrådet bedömer att fritidskortet, utan kompletterande stödinsatser, inte kommer kunna nyttjas av barn och unga med funktionsnedsättning eller andra behov av särskilt stöd i lika stor utsträckning som andra i målgruppen.

¹ <https://idrottsstatistik.se/jamlika-forutsattningar/lok-stod-till-flickor/>, hämtat 2024-10-01

3.4 Fritidskortet kan användas för betalning av vissa avgifter för ledarledda fritidsaktiviteter som tillhandahålls av en godkänd utförare

Kulturrådet anser inte att fritidskortet endast ska kunna gå till avgifter som avser aktiviteter som tillhandahålls minst tio gånger under en sammanhängande period om sex månader. Kulturrådet och Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor har i tidigare delrapportering avseende ett fritidskorts implementering argumenterat för att fritidskortet bör kunna användas till aktiviteter som sker med färre antal tillfällen än förslaget. Detta för att möjliggöra fler alternativ för barn och unga, men inte minst för att introduktionsverksamheter och avgränsad kursverksamhet kan vara effektiva arbetssätt för att nå barn och unga som idag inte deltar i organiserad fritidsverksamhet.

Kulturrådet håller med om att fritidskortet ska kunna användas för utrustning och hjälpmedel. Däremot bör fritidskortet även kunna användas till utrustning och hjälpmedel för icke avgiftsbelagda fritidsaktiviteter som utförs av godkända utförare. Målgrupper, så som barn och unga som har en funktionsnedsättning, kan ha särskilda kostnader för utrustning eller hjälpmedel för att kunna delta i den avgiftsfria aktiviteten.

Ett fyrtiotal av landets kommuner erbjuder kostnadsfri kulturskola. Ett tjugotal av dessa tar ut avgifter för hyra av instrument för dem som inte har tillgång till det. Fritidskortet bör även kunna användas för hyra av instrument för att kunna delta i en avgiftsfri kulturskoleverksamhet.

3.5. Fritidskortet ska lämnas med olika belopp - allmänt och särskilt fritidskort

Kulturrådet håller med om att fritidskortet bör anpassas efter barns och ungas olika förutsättningar. Nivåerna på statsbidraget bör inte bara baseras på om vårdnadshavaren har bostadsbidrag. Det är viktigt att följa upp hur fritidskortet kan utvecklas och ta hänsyn till andra utmaningar som påverkar barns och ungas möjligheter att delta, samt vilka kostnader som är kopplade till deras fritidsaktiviteter. Exempel på det är barn och unga som behöver särskilt stöd eller utrustning för att kunna delta, inklusive barn och unga med funktionsnedsättning, eller barn och unga som bor på platser där det krävs lång pendling för att delta i aktiviteter.

4.3 Återbetalning och återkrav

Kulturrådet anser att det behövs en mer detaljerad risk- och konsekvensanalys när det gäller återbetalningskrav som riktas till utförare. Kulturrådet bedömer att hanteringen i många fall kommer att bli administrativt tung. Ett exempel på detta är den administration som både utförare och ansvarig myndighet måste hantera om en aktivitet eller delar av den ställs in. Det bör också klargöras vad som menas med att en utförare har insett, eller rimligen borde ha insett, att ett belopp betalats ut felaktigt.

5.2.1 Vissa utförare bör omfattas av fritidskortet

Kulturrådet delar inte den bedömning som gjorts om att fritidskortet av effektivitets- och kontrollskäl endast bör omfatta utförare som får statligt lokalt aktivitetsstöd, ingår i en riksorganisation som får statsbidrag i form av organisationsbidrag enligt vissa förordningar eller är en kommunal kulturskoleverksamhet. Om fritidskortet bättre ska kunna bidra till de ändamål som anges behöver det förändras. Kulturrådet bedömer också att det finns andra strukturer av aktörer med statliga bidrag som bör beaktas, se avsnitt 1.6.

Den bedömning som lämnas avseende att det bör följas upp om fler offentliga aktörer inom kulturområdet kan ingå i utförrregister är för snäv. En uppföljning bör göras löpande och inte avgränsas till offentliga aktörer.

5.2.2 Krav på vissa idrottsföreningar och kommunala kulturskoleverksamheter

I avsnittet anges att kommunal kulturskoleverksamhet ska kunna registreras i utförrregistret. Kulturrådet ställer sig frågande till om kulturskoleverksamheten som bedrivs av annan part, på uppdrag av en kommun, omfattas av förslaget. Kulturrådet bedömer att även kulturskoleverksamhet som bedrivs av annan huvudman än kommunen bör innefattas i utförrregistret. I de fall en fristående aktör bedriver kulturskoleverksamheten på uppdrag av en kommun bör denna part, och inte kommunen, vara registrerad i utförrregistret.

12 Konsekvenser

Om ytterligare utförare tillkommer fritidskortet inom ramen för kulturområdet, där Kulturrådet avses få ett utökat ansvar kopplat till kommunikation eller andra stödinsatser, behöver konsekvensanalysen uppdateras.

Beslut

Beslut i ärendet har fattats av generaldirektören Kajsa Ravin. Ärendet har föredragits av utredaren Jerk Sörenson. I den slutliga handläggningen av ärendet har även enhetschef Veronica Lamppa Lönnbro och GD-koordinator Ömer Bulduk deltagit.

Kajsa Ravin

Generaldirektör

Jerk Sörenson

Föredragande